

راهنمای نویسندگان مقالات

الف) شرایط تدوین و ارسال مقالات

رعایت ساختار علمی (عنوان چکیده مقدمه بیان مسئله و ضرورت سؤال یا فرضیه، روش، یافته‌های تحقیق و مباحث تفصیلی، نتیجه‌گیری و پیشنهاد، فهرست منابع به ترتیب حروف الفبا).
چکیده مقاله حداکثر در ۱۵۰ تا ۲۵۰ کلمه زبان فارسی و انگلیسی تهیه شود.
چکیده در بردارنده هدف روش و نتایج تحقیق باشد.
واژه‌های کلیدی (حداکثر ۷ واژه) و در انتهای چکیده فارسی و انگلیسی آورده شود.
مقاله قبلاً چاپ نشده و هم‌زمان چاپ به نشریات دیگر ارائه نشده باشد.
عنوان مقاله و نام نویسنده و یا نویسندگان به زبان فارسی و انگلیسی همراه با رتبه علمی، محل اشتغال نشانی کامل، تلفن، دورنگار و آدرس پست الکترونیک، در صفحه‌ای جدا از متن اصلی نوشته شود.
توضیحات و معادل‌های خارجی واژه‌های و اصطلاحات علمی، با شماره گذاری در پانویس آورده شود.
فایل مقاله حداکثر ۷۵۰۰ کلمه در محیط WORD تایپ شود و از طریق پست الکترونیک ertebti@miu.ac.ir ارسال گردد.

ب) روش ارجاع به منابع در متن و پایان مقاله

ارجاع به منابع به شیوه درون متنی (APA) است؛ مثل (مطهری، ۱۳۷۵: ۷۱)
اگر از متن ترجمه استفاده شده است، مشخصات (نام مولف، سال ترجمه، شماره صفحه) آورده شود.
فهرست منابع در پایان مقاله به صورت زیر تنظیم می‌شود.
نام خانوادگی، نام (سال انتشار)، عنوان کتاب، مصحح و یا مترجم، محل نشر: نام نشر.
نام خانوادگی، نام (سال انتشار)، عنوان مقاله، عنوان مجله، دوره، شماره شماره صفحات ابتدا و انتهای مقاله.

ج) تذکرات

آرای مندرج در مجله الزاماً مبین نظرات مجله نیست.
مسئولیت محتوای مقالات به عهده نویسندگان است.
مجله در ویراستاری و تلخیص مقالات آزاد است.
نقل مطالب مجله با ذکر ماخذ بلامانع است.
تصمیم گیرندگان نهایی برای چاپ مقاله اعضای هیئت تحریریه فصلنامه هستند.

فهرست مطالب

- ۵..... راه کارهای کارآفرینی فرهنگی گروه های جهادی با تاکید بر مظلوم فکری آیت الله خاندانی.
- سید میر صالح حسینی، حبلی و حسین برداندی
- ۳۱..... ارتباط عقلانی با اخلاق و حیاتی؛ الگوی ارتباطی معلم با دانش آموزان از منظر آیت الله جوادی آملی.
- سید عباس حسینی
- ۵۷..... رسالت تبلیغی روحانیت شیعه در اندیشه آقا شهید مطهری.
- رضارمضان نرگسی
- ۷۷..... روش شناسی عمل کرد تبلیغی آیت الله مصباح.
- عبدالرسول یعقوبی
- ۱۰۱..... تبلیغ سنتی و ویژگی های آن در جامعه امروز.
- شمس الله مریخی و روح الله عباس زاده
- ۱۲۳..... مقابل با جنگ رسانای داعش با توجه به آموزه های قرآنی.
- سلطان علی نایب و محمد علی میر علی
- ۱۴۷..... تبیین عوامل ورود و گسترش آمار پاناکو کوکمو در ایران.
- محمد رضا انواری

پژوهش نامه تبلیغ و ارتباطات دینی

سال اول، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۳

راه کارهای کارآفرینی فرهنگی گروه های جهادی با تأکید بر منظومه فکری آیت الله خامنه ای^۱

سید میر صالح حسینی جبلی^۲

حسین هداوندی^۳

چکیده

کارآفرینی؛ یک شکل ویژه ای از نوآوری و پیاده سازی موفقیت آمیز ایده های خلاق است که برای ایجاد یک کسب و کار جدید و یا یک ابتکار جدید، در درون یک شغل به وجود می آید. هدف این پژوهش شناسایی نوآوری های عرصه فعالیت های فرهنگی گروه های جهادی از دیدگاه مقام معظم رهبری است که با روش تحلیل مضامین انجام شده است. پرسش اصلی این است که کارآفرینی فرهنگی گروه های جهادی با توجه به منظومه فکری مقام معظم رهبری چیست؟ یافته ها، گویایی سه دسته مضمون پایه، سازمان دهنده و فراگیر در منظومه فکری رهبری است که برای گروه های جهادی، سبب کارآفرینی جدیدی در جذب سرمایه و ایجاد رقابت در کارهای فرهنگی، شده است. مضامین فراگیر جذب سرمایه با چهار مضمون پیش سازمان دهنده: مسئولیت پذیری، خدمت گذاری، مدیریت اثرگذار در جذب سرمایه و مشارکت در کار جهادی تشکیل گردید و مضمون فراگیر نوآوری با سه مضمون پیش سازمان دهنده: حرکت در مسیر دست یافتنی ها، خلاقیت در کارهای مورد نیاز و پیشرفت فعالیت های فرهنگی تنظیم گردید و مضمون فراگیر رقابتی، با سه مضمون پیش سازمان دهنده: فرصت محیطی، کیفیت و تمرکز بر زیرساخت های کسب و کار شکل گرفت. این مضامین می تواند، راه کارهای مناسبی در بین گروه هایی باشد که برای طبقات اجتماعی، موجب اشتغال و رونق اقتصادی در محیط زندگی گردد.

واژگان کلیدی: کارآفرینی، فرهنگی، گروه های جهادی، منظومه فکری و مقام معظم رهبری.

۱. تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۹/۱۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۴/۰۳

۲. دانشیار جامعه المصطفی العالمیه و عضو انجمن مطالعات اجتماعی حوزه (نویسنده مسئول)؛

SeyyedMirsaleh_HosseiniJebelli@miu.ac.ir

Hoseinhada@gmail.com

۳. دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت فرهنگی دانشگاه معارف.

حسینی جبلی، سید میر صالح، نهانندی، حسین، (۱۴۰۳)، راهکارهای کارآفرینی فرهنگی گروه های جهادی با تأکید بر منظومه فکری آیت الله خامنه ای، پژوهش نامه تبلیغ و ارتباطات دینی، سال اول، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۳، ص ۳۰ - ۵.

مقدمه

مطالعات کارآفرینی، نشان می‌دهد که کاربرد این واژه، منحصر در کسب‌وکار و تجارت نیست، بلکه شامل، سایر حوزه‌های غیراقتصادی، به‌ویژه حوزه‌های فرهنگی، هم می‌شود. قرآن کریم، همیشه مردم را به کار و تلاش تشویق می‌کند «و این‌که برای انسان بهره‌ای جز سعی و کوشش او نیست.» (نجم: ۳۹)

عصاره‌ی کارآفرینی درک و بهره‌برداری از فرصت‌هاست و یک گروه جهادی باید بتوانند، امروزه به بهترین نحو آن را انجام دهند. تمامی خدماتی که در قالب پروژه‌های عمرانی، خدمات پزشکی، فعالیت‌های آموزشی، اردوهای زیارتی و سیاحتی ارائه می‌شود، بستری است برای ایجاد اشتغال، اعتماد و نفوذ در روستاهایی که از بیکاری رنج می‌برند و با پدیده‌ی مهاجرت قشر جوان به شهرها مواجه هستند، از این‌روی، ضروری است که گروه‌های جهادی، بستر مناسبی را برای ایجاد اشتغال و کارآفرینی در روستاها ایجاد نمایند تا زمینه‌های پیشرفت تمدن‌ساز را برای ایران اسلامی فراهم نمایند.

هدف از این پژوهش، توجه به منظومه فکری مقام معظم رهبری، در مورد گروه‌های جهادی در راستای کارآفرینی حوزه فرهنگی است. تا این گروه‌ها، صرفاً در فکر ساخت‌وساز مسکن و سرپناه نباشند، بلکه بتوانند با کارآفرینی‌های جدید فرهنگی در راستای پیشرفت تمدن اسلامی و گفتمان انقلاب اسلامی، گام بردارند.

۱. مفهوم‌شناسی

واژه کارآفرینی از قرن‌ها پیش در زبان فرانسه متداول شد. این واژه معادل کلمه فرانسوی *entreprenre* به معنای متعهد شدن (معادل *under take* در زبان انگلیسی) است که جان استوارت میل در سال ۱۸۴۸ میلادی آن را به کارآفرینی (*entrepreneurship*) در زبان انگلیسی ترجمه کرد. کارآفرین؛ فردی است که متعهد می‌شود، مخاطره‌های یک فعالیت اقتصادی را سازمان‌دهی و اداره نماید. (احمدپور داریانی، ۱۳۹۵: ۴۲) «کارآفرینی»؛ روشی است برای ایجاد سازمان‌های جدید یا احیای مجدد سازمان‌های بالغ، به‌ویژه ایجاد مشاغل جدید در پاسخ به فرصت‌های شناسایی‌شده» (Osman, ۲۰۱۱: p۱۴۶). کارآفرینی

بیشتر به عنوان فرآیند خلق کار با ارزش که با صرف وقت و تلاش لازم، با خطرات مالی، روانی و اجتماعی همراه با دریافت پاداش و رضایت مندی شخصی، مورد بحث قرار می‌گیرد. (Anh T.P. Tran ۲۰۱۶: p۱۷)

اصطلاح کارآفرین در معنا و مفهوم فعلی را اولین بار ژوزف شومپیتر^۱ به کاربرد. این اقتصاددان اتریشی که او را پدر علم کارآفرینی می‌دانند، بر این باور بود که رشد و توسعه اقتصادی در یک نظام، زمانی میسر خواهد بود که افرادی در بین سایر آحاد جامعه با خطرپذیری اقدام به نوآوری کرده و با این کار روش‌ها و راه‌حل‌های جدید جایگزین راه‌کارهای ناکارآمد و کهن قبل نمایند. (بیکی و نوروزی، ۱۳۹۵: ۵۷)

از این‌روی، وجود جوهره جهادی بودن در رفتار و شخصیت فرد کارآفرین از ضرورت‌های جدایی‌ناپذیر در امر پیشرفت اقتصادی اسلامی آن است. چنین فرد کارآفرینی دارای ویژگی‌های خاصی خواهد بود که دربرگیرنده طیف وسیعی از صفت‌های فردی شامل کمال شخصیتی، روحیه، انگیزه و ارزش‌های والای انسانی الهی است. (هزارجریبی، ۱۳۸۸: ۲۵)

از نظر فرهنگ اسلامی، کارآفرین فرد تلاش‌گری است که می‌تواند در جهت منافع فردی و اجتماعی گام بردارد. هم‌چنین با بهره‌گیری از خلاقیت و نوآوری مبتنی بر وجدان کاری و انضباط اجتماعی، به تغییر و تحول و توسعه بپردازد. البته پرواضح است که کارآفرینی، نیاز به زیرساخت‌های ویژه‌ای دارد که تا آن‌ها فراهم نباشند نمی‌توان توقع کارآفرینی داشت. (هزارجریبی، ۱۳۸۴: ۴)

بنابراین، مراد از کارآفرینی در این پژوهش عبارت‌اند از: فرآیندی که بتواند با استفاده از خلاقیت، فرصت‌ها و منابع، کار جدید و نوینی در عرصه‌های موردنیاز، خلق شود. گروه‌های جهادی، درصدد شناسایی کسب‌وکار جدید، به‌خصوص در عرصه فرهنگی هستند.

۱. Joseph Schumpeter

۲. پیشینه پژوهش

پیشینه پژوهش به مسایل و موضوعاتی توجه می‌کند که در رابطه با سایر تحقیقات متفکرین و دانشمندان است. در رابطه با کار آفرینی گروه‌های جهادی در اندیشه مقام معظم رهبری، منابع زیادی وجود ندارد، اما مقالات و کتب درباره کار آفرینی فراوان است همانند «پژوهش نقش نظام مدیریت منابع انسانی در کار آفرینی سازمانی» (علی شامی و دیگران، ۱۳۸۷). در این مقاله تلاش شده است که نقش نظام مدیریت منابع انسانی را در پرورش اقدامات کار آفرینانه‌ی سازمانی نشان دهد. بدین منظور، وضعیت و تأثیر زیرسیستم‌های اصلی مدیریت منابع انسانی، از جمله ارزیابی عمل‌کرد، پاداش و حقوق و دستمزد بر کار آفرینی سازمانی مورد بحث قرار گرفته است.

پژوهش دیگر، نقش کار آفرینی خلاق و تأثیر آن در توسعه اقتصاد مقاومتی است (نصیری فرقانی، ۱۳۹۵) این مقاله، به نقش شایسته کار آفرینی خلاق و تأثیر آن در رشد و توسعه اقتصادی، رقابت، شغل آفرینی، اشتغال‌زایی پایدار، استقرار و توسعه عدالت اجتماعی، حضور گسترده و فعال در بازارهای جهانی، فقرزدایی و افزایش امید به زندگی، شاد زیستی و سایر آرمان‌های اجتماعی پرداخته است.

به عبارت دیگر، پژوهش عبارت است از: «کار آفرینی و خط‌مشی‌های کار آفرینی». (دانش‌فرد و دیگران، ۱۳۸۹) که به شاخصه‌های کار آفرین موفق و موانع در راه و وظایف دولت‌ها پرداخته است. البته غیر از این پژوهش‌ها، آثار زیاد دیگری نیز، وجود دارد که در عرصه‌های کار آفرینی است، اما تفاوت پژوهش پیش‌رو، با تحقیقات سایرین در این است که در این‌جا به منظومه فکری مقام معظم رهبری در کار آفرینی گروه‌های جهادی اشاره می‌شود، که در پژوهش‌های دیگر دارای سابقه نیست.

۳. روش‌شناسی

تحلیل مضمون یکی از روش‌های تحقیق، در تحقیقات کیفی است. از این روش برای به دست آوردن الگوهای موجود در داده‌های کیفی استفاده می‌شود. در این روش برای تحلیل داده‌ها از روش‌هایی مانند تحلیل قالب مضامین و تحلیل شبکه مضامین استفاده می‌شود که

در این پژوهش نیز، از روش تحلیل شبکه مضامین استفاده شده است. شبکه مضامین ارتباط میان مضامین را در نگاره‌هایی شبیه تارنما نشان می‌دهد. این روش، فرایندی برای تحلیل داده‌های متنی است و داده‌های پراکنده و متنوع را به تحلیل داده‌هایی غنی و تفصیلی تبدیل می‌کند. به‌طور کلی تحلیل مضمون روشی برای دیدن متن، برداشت و درک مناسب از اطلاعات ظاهراً نامرتبط، تحلیل اطلاعات کیفی، مشاهده نظام‌مند شخص، تعامل، گروه، موقعیت، سازمان و یا فرهنگ، است. (جعفری عابدی، ۱۳۹۰: ۱۵۴)

شبکه مضامین روش مناسبی در تحلیل مضمون است که آتراید استرلینگ آن را توسعه داده است. آنچه شبکه مضامین عرضه می‌کند نقش‌های شبیه تارنما به‌مثابه اصل سازمان دهنده و روش نمایش است. شبکه مضامین، بر اساس روندی مشخص، پایین‌ترین سطح قضایای پدیده را از متن بیرون می‌کشد که به آن مضامین پایه گویند. سپس با دسته‌بندی این مضامین پایه‌ای و تلخیص آن‌ها به اصول مجردتر و انتزاعی‌تر، می‌توان دست‌یافت که به آن مضامین سازمان دهنده گویند و در قدم سوم این مضامین عالی در قالب استعاره‌های اساسی گنجانده شده و به‌صورت مضامین حاکم و فراگیر بر کل متن درمی‌آیند. (Stirling Qualitative Research: p388)

مضامین فراگیر به‌صورت نقشه‌های شبکه تارنما، رسم و مضامین برجسته هر یک از این سه سطح همراه با روابط میان آن‌ها نشان داده می‌شود. در این نوع تحلیل سعی بر این است که مضامین پایه‌ای که آشکار و واضح هستند به‌سوی مضامین انتزاعی‌تر و کلی‌تر حرکت داده شوند تا به مضمون اصلی متن دست‌یافت. (Ibid. p3)

بنابراین، در این پژوهش، بیانات مقام معظم رهبری از سال ۱۳۶۹ تا ۱۴۰۰ که به‌صورت متنی و مفصل و در موقعیت‌های مختلف بیان شد، با تحلیل مضامین، به سمت مفاهیم کلی‌تر تبدیل گردید. سپس به استخراج گویه‌های مناسب جهت تحلیل محتوای بیانات طبق مضامین سازمان دهنده و مضامین فراگیر پرداخته شد.

۴. یافته‌های پژوهش

بررسی محتوای بیانات مقام معظم رهبری در ارتباط با گروه‌های جهادی و

کارآفرینی‌های جدید، سبب شد که با شناخت الگوهای کیفی کارآفرینی، به یافته‌های جدیدی دست‌یابیم و با تهیه کدهای مرتبط با آن‌ها، به کارآفرینی گروه‌های جهادی در جدول ذیل اشاره نماییم.

مضمین سازمان دهنده	مضمین فراگیر	مضمین پایه (نصوص مورد استفاده)	کدگذاری
مسئولیت‌پذیری	جذب سرمایه	اردوهای جهادی مسئولیت ساز هستند. (بیانات رهبری در دیدار نخبگان علمی جوان، ۱۳۹۵/۷/۲۸)	۶۵
		مسئولیت‌پذیری باید در مدیران وجود داشته باشد. (بیانات رهبری در دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت، ۱۳۸۱/۰۶/۰۴)	۶۶
		فعالیت‌های جهادی مسئولیت محور هستند. (بیانات رهبری در دیدار با بسیجیان استان فارس، ۱۳۸۷/۲/۱۴)	۶۹
		مسئولیت‌شناسی و مسئولیت‌پذیری داشته باشند، تقصیرها را گردن هم نیندازند (بیانات رهبری در اجتماع مردم بجنورد، ۱۳۹۱/۰۷/۱۹)	۷۰
		کار را ... با احساس مسئولیت انجام می‌دهد. (رهبری در ارتباط تصویری با مجموعه‌های تولیدی، ۱۳۹۹/۰۲/۱۷)	۷۲
	خدمت‌گذاری	با مردم بودن، در خدمت مردم بودن، پیوسته به مردم بودن یک مجموعه‌ی نظامی، فوراً جواب می‌دهد. (بیانات رهبری در دیدار فرماندهان و کارکنان نیروی هوایی و پدافند هوایی ارتش، ۱۳۹۴/۱۱/۱۹)	۷۱
		اردوی جهادی؛ یعنی خدمت کردن. (بیانات رهبری در دیدار جهادگران بسیج سازندگی، ۱۳۸۹/۶/۳۱)	۷۳
		یک فرصت که فرصت خدمت است. امروز شما مسئولیت دارید، فرصت خدمت دارید، مدیریت دارید، می‌توانید کارکنید... از این ظرفیت‌ها استفاده کنیم؛ [یعنی سرمایه] اقتصاد درون‌زا. (بیانات رهبری در حرم مطهر رضوی، ۱/۱/۱۳۹۴)	۷۷
		کار جهادی یعنی خدمت کردن به دیگران. (بیانات رهبری با مجموعه‌های تولیدی، ۱۳۹۹/۲/۱۷)	۱۳۰
		در تحول مدیریت ... اثرش را مردم در مقابل چشمشان دیدند. سعی کنید خدمت‌رسانی شما مایبازا داشته باشد. (بیانات رهبری در دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت، ۱۳۸۶/۰۶/۰۸)	۷۸
مدیریت آرنگزار در			

پژوهش‌نامه علمی و پژوهشی فصلنامه علمی و پژوهشی «اثرات اجتماعی و فرهنگی» شماره دوم، تابستان ۱۴۰۳

		<p>۱۲ سرمایه‌گذاری باشد، باید ایجاد تولید باشد. (بیانات رهبری در دیدار اقشار مختلف مردم، ۱۳۹۵/۰۵/۱۱)</p>
		<p>۱۳ سرمایه‌گذاری ثروتمندان در کارهایی که ... با بهره‌دهی بالا منتهی می‌شود، یک عبادت ... است... می‌توانند سرمایه‌گذاری کنند، تولید ثروت کنند؛ مدیریت کشور هم مراقبت کند که همه‌ی طبقات برخوردار بشوند. (بیانات رهبری، در اجتماع زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی، ۱۳۸۷/۰۱/۰۱)</p>
		<p>۱۴ مدیریت جهادی به معنای بی‌انضباطی نیست؛ پُرکاری، باتدبیر حرکت کردن، شب‌وروز نشناختن و دنبال کار را گرفتن. (بیانات رهبری، در دیدار مردم آذربایجان شرقی، ۱۳۹۶/۱۱/۲۹)</p>
		<p>۱۵ اگر مدیریت جهادی بود، اقتصاد هم پیشرفت می‌کند، فرهنگ هم پیشرفت می‌کند. (بیانات رهبری، در دیدار کارگران در گروه صنعتی مپنا، ۱۳۹۳/۰۲/۱۰)</p>
		<p>۱۶ جهاد عبارت است از آن تلاشی که در برابر یک چالش خصمانه از سوی طرف مقابل صورت می‌گیرد... این عرصه‌ی عظیم، خواهد شد مدیریت جهادی... شما می‌توانید در این زمینه اثر بگذارید. (بیانات رهبری، در دیدار اساتید دانشگاه‌ها، ۱۳۹۳/۰۴/۱۱)</p>
	مشارکت حداکثری	<p>۱۷ در زمینه‌ی مشارکت مردم، هر طور که می‌توانید، روی خانواده‌ها و دوستانتان کار کنید. (بیانات رهبری، در دیدار جمعی از دانشجویان بسیجی، ۱۳۸۴/۰۳/۰۵)</p>
		<p>۱۸ در همه‌چیز مشارکت عمومی مهم است. (بیانات رهبری، در دیدار زائرین و مجاورین حرم مطهر رضوی، ۱۳۸۴/۰۱/۰۱)</p>
		<p>۱۹ شرط ... مفید بودن کار این می‌باشد که همه در آن شرکت داشته باشند... من به کار دسته‌جمعی اعتقاد دارم. (بیانات رهبری، در دیدار اساتید و دانشجویان در دانشگاه علم و صنعت، ۱۳۸۷/۰۹/۲۴)</p>
		<p>۲۰ ... برای این‌که مشارکت عمومی تحقق پیدا کند و ملت یکپارچه‌ی ما پشت سر مسئولان باتدبیر و مؤمن و انقلابی بتواند گام‌های بلندی را به سوی اهداف متعالی نظام بردارد. (بیانات رهبری، در دیدار مردم کرمان، ۱۳۸۴/۰۲/۱۱)</p>
نوآوری	حرکت در مسیر دست‌یافتنی‌ها	<p>۲۱ تولید علم یعنی رفتن راه‌هایی که به نظر، راه‌های نرفته‌ای است. (بیانات رهبری در دیدار اساتید دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۲/۰۲/۲۲)</p>
		<p>۲۲ همان راه را برویم، این که هنری نیست؛ ... ما بایستی راه جدیدی را باز کنیم. (بیانات رهبری، در دیدار نخبگان جوان، ۱۳۸۹/۰۷/۱۴)</p>

		و این ناشناخته‌ها را شناختند. چه دلیلی دارد که ما نتوانیم راه ناشناخته دیگری را کشف کنیم؟... ما باید این جرأت را داشته باشیم که فکر کنیم میتوانیم نوآوری کنیم. (در دیدار اساتید دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۲/۰۲/۲۲)	۳۰۴
		راه‌های میان‌بر را پیدا کنیم و از بدعت و نوآوری در وادی علم، بیمناک نباشیم. (بیانات رهبری، در دیدار اساتید دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۲/۰۲/۲۲)	۳۰۵
		باز کردن راه‌های نو و گشودن افق‌های جدید را باید در خودمان به وجود بیاوریم (بیانات رهبری، در دیدار جمعی از اساتید دانشگاه‌ها، ۱۳۸۳/۰۹/۲۶)	۱۳۱
خلایقت در کارهای مورد نیاز	۱	کار با نوآوری همراه است. (بیانات رهبری، در دیدار کارگران، ۱۴۰۲/۰۲/۰۹)	۱
	۸۱۱	گفتیم نوآوری و شکوفایی... نوآوری یعنی نوآوری در فکر، در اندیشه، راه‌های نو را پیدا کردن. (بیانات رهبری، در دیدار رئیس‌جمهوری و اعضای هیئت دولت، ۱۳۸۷/۰۶/۰۲)	۸۱۱
	۸۱۱	استخراج کردن، نوآوری کردن و سخن نو را در مقابل افکار عمومی متفکران و اندیشمندان مسلمان قرار دادن، یکی از کارهای ماست. (بیانات رهبری، در دیدار مسئولان و کارگزاران نظام جمهوری اسلامی، ۱۳۸۵/۰۳/۲۹)	۸۱۱
	۱۰۱	آدم‌هایی باشند که...؛ بتوانند. حرف نو [هم] فقط حرف نودینی نیست، حرف نو سیاسی هم هست، حرف نو اجتماعی هم هست، حرف نو در زمینه‌ی مسائل... (بیانات رهبری، در دیدار جمعی از دانشجویان، ۱۳۹۳/۰۴/۲۰)	۱۰۱
	۷	در محیط کار و تلاش اقتصادی کشور، ابتکار وجود داشته باشد. (بیانات رهبری، در دیدار جمعی از کارگران و معلمان، ۱۳۷۲/۰۲/۱۵)	۷
پیشرفت فعالیت‌های فرهنگی	۱۰۱	اگر ملت بخواهد عرض اندام فرهنگی را در مقابل سلطه‌گران عالم حفظ کند... این وابسته است به... شکوفایی کار، به نوآوری در بخش‌های مختلف کار... در همه‌جا بایستی این نوآوری وجود داشته باشد. (در دیدار کارگران و کارآفرینان، ۱۳۸۷/۰۲/۰۴)	۱۰۱
	۵۵	بدون پیشرفت علم، در این دنیای متنوع نمی‌شود رقابت کرد و پیش رفت... برای آرمان‌های والا، ارزش‌های حقیقی، فضایل انسانی و گسترش آن‌ها ناگزیریم از علم و شرافت ذاتی علم استفاده کنیم. (بیانات رهبری، در دیدار دانشجویان دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۲/۰۲/۲۲)	۵۵
	۵۴	معنای نوآوری، پیشرفت و تکامل در اموری است که رو به تکامل هستند... تحقیر فرهنگ ملت، تحقیر هویت ملی و تحمیل فرهنگ بیگانه است. هویت ملی با «فرهنگ» شکل می‌گیرد... (بیانات رهبری، در جلسه پرسش و پاسخ با جوانان در دومین روز از دهه فجر - روز انقلاب اسلامی و جوانان، ۱۳۷۷/۱۱/۱۳)	۵۴

		<p>عمده‌ی موضوع‌هایی که قدرت‌های سلطه‌گر ... رویش تکیه می‌کنند، سه موضوع است: سلطه‌ی فرهنگی، سلطه‌ی اقتصادی، سلطه‌ی علمی. لازمه‌اش هم این است که نگذارند آن طرف سلطه‌پذیر ... در این سه زمینه به ... پیشرفت برسد. (بیانات رهبری، در دیدار جمعی از مسئولان جهاد دانشگاهی، ۱۳۸۳/۰۴/۰۱)</p>	۶۲
		<p>نمی‌شود قبول کرد که ما یک مجموعه‌ی فرهنگی داریم که آن را به‌عنوان قرارگاه اصلی مسائل فرهنگی و کارزار فرهنگی قرار داده‌ایم ... در عین حال ... عدم پیشرفت ... مشاهده بشود. (بیانات رهبری در دیدار اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۸۴/۱۰/۱۳)</p>	۷۸
		<p>ما در جهاد فرهنگی هم از دشمن قوی‌تر هستیم. (بیانات رهبری، در دیدار رئیس و اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۳۹۴/۱۲/۲۰)</p>	۷۹
		<p>حرف نو اسلام در زمینه‌های اخلاق، معنویت، معرفت الهی، انسان‌دوستی و ارتباطات و عواطف بشری را در نظر گرفت و این‌ها را هم بایستی جزو معیارهای پیشرفت دانست (بیانات رهبری، در دیدار دانشگاهیان سمنان، ۱۳۸۵/۰۸/۱۸)</p>	۸۲
		<p>فرهنگ هم مثل علم است؛ فرهنگ هم گیاه خودرو نیست. همه‌ی ... این‌ها ... خلاقیت و نوآوری و ابتکار باشد (بیانات رهبری، در دیدار جمعی از رؤسای دانشگاه‌ها، ۱۳۸۳/۱۰/۱۷)</p>	۸۵
		<p>افتخارات تاریخی یک شهر، نشان‌دهنده استعدادهایی است که در حال حاضر از آن استعدادها باید کمال استفاده بشود. (بیانات رهبری، در دیدار مردم کاشان و آران و بیدگل، ۱۳۸۰/۰۸/۲۰)</p>	۹۰
		<p>همه‌جای کشور ما سرشار از همین گنجینه‌های استعداد است. (بیانات رهبری، در دیدار مردم کاشان و آران و بیدگل، ۱۳۸۰/۰۸/۲۰)</p>	۹۱
رقابتی	فرصت محیطی	<p>اگر ما بتوانیم از همه‌ی ظرفیت کشور با برنامه‌ریزی درست استفاده کنیم، پیشرفت کشور ... بیشتر از امروز خواهد شد... وسعت سرزمین کشور ما و همسایگی با آب‌های بین‌المللی آزاد، از فرصت‌های این کشور است... فلزات فراوان و باارزش، مراتع، جنگل‌ها و امکانات فراوان دیگر... بعد هم... رقابت‌پذیر کردن. یکی از کارهای بسیار مهم در کشور این است که بتوانیم تولید داخلی را رقابت‌پذیر با جنس خارجی به وجود بیاوریم (بیانات رهبری، در اجتماع زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی، ۱۳۹۷/۰۱/۰۱)</p>	۹۵
		<p>شرط رقابت سالم و مفید این می‌باشد که همه در آن شرکت داشته باشند. (بیانات رهبری، دست‌اندرکاران برگزارکننده انتخابات با رهبر انقلاب، ۱۳۹۴/۱۰/۳۰)</p>	۹۶

		۱۱	جوان‌ها از فرصت استفاده کنید. امروز فرصت برای شما هست که بتوانید آینده‌ی کشورتان را بسازید (بیانات رهبری، در دیدار نخبگان جوان علمی، ۱۳۹۶/۰۷/۲۶)
		۱۲	اشتغال‌آفرینی؛ یکی از شاخص‌ها این است که شرکت‌ها به معنای واقعی کلمه اشتغال‌آفرین باشند... یعنی در مواجهه‌ی با محصولات جهانی و بین‌المللی رقابت‌پذیر باشند. (بیانات رهبری، در دیدار مسئولان نظام، ۱۴۰۱/۰۱/۲۳)
	۱۳	۱۳	البته کیفیت تولید داخل در این مؤثر است، تبلیغ نکردن بیجا ... تشویق کارآفرین داخلی ... وجدان کاری در کننده‌ی کار ... در این مؤثر است، دولت ... مسئولین ... کارگر ... کارآفرین نقش دارد، کسانی که می‌خواهند کارآفرینی داشته باشند حتماً باید دنبال کیفیت باشند (بیانات رهبری، در دیدار جمعی از معلمان و پرستاران و کارگران، ۱۳۸۸/۰۲/۰۹)
		۱۴	همه‌ی آحاد کارگری باید در فکر این باشند، ... که کیفیت کار را بالا ببرند؛ این برکت ایجاد می‌کند، هم برای خود او، هم برای جامعه. (بیانات رهبری، در دیدار کارگران، ۱۳۹۵/۰۲/۰۸)
		۱۵	و درست‌کار بکند، از وظایف اجرایی اهمیتش بیشتر است. (بیانات رهبری، در ارتباط تصویری با نمایندگان مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۰/۰۳/۰۶)
		۱۶	در همه‌ی زمینه‌ها به معنای حقیقی کلمه دارد کار انجام می‌گیرد؛ آن‌هم کار خوب ... (بیانات رهبری، در دیدار اعضای مجلس خبرگان، ۱۳۸۵/۰۶/۰۹)
		۱۷	رقابت جدی، فعالیت و تلاش حقیقی مردمی، در کنار معیارهای اسلامی و معیارهای الهی. این ترکیب شگفت‌آور همان چیزی است که بشریت محتاج آن است. (بیانات رهبری، انتخابات ۹۶ اهمیت انتخابات ریاست جمهوری، ۱۳۹۶/۰۲/۰۱)
		۱۸	امروز رقبای ما زیادند؛ چه رقبای منطقه‌ای، چه رقبای بین‌المللی. ما باید در مقابل این رقبا خود را از مزیت‌های رقابتی برخوردار کنیم. ظرفیت بالا در کم و کیف محصولات، هر دو موردنظر است. نباید کمیت، کیفیت را تحت‌الشعاع قرار دهد. (بیانات رهبری، در دیدار مسئولان سازمان صداوسیما، ۱۳۸۳/۰۹/۱۱)
		۱۹	نتیجه اخلاق خوب کیفیت بیشتر کارها است. (بیانات رهبری، در دیدار انمه جماعات مساجد استان تهران، ۱۳۹۵/۰۵/۳۱)

متمرکز بر زیرساخت‌ها کار آفرین	۴	اگر این بودجه فرهنگی صرف زیرساخت‌ها شود، نتیجه بهتری می‌دهد. (بیانات رهبری، در جلسه پرسش و پاسخ دانشجویان دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۲/۰۲/۲۲)
	۵	کار فرهنگی زیربنا برای کارهای دیگر می‌باشد. فرهنگ از اقتصاد هم مهم‌تر است. چرا؟ چون فرهنگ، به معنای هوایی است که ما تنفس می‌کنیم. (بیانات رهبری، در حرم مطهر رضوی، ۱۳۹۳/۰۱/۰۱)
	۶	کار فرهنگی ریشه کارهای دیگر است... [یعنی زیر ساخت] فرهنگ از ادبیات و هنر تا سبک زندگی تا فرهنگ عمومی تا اخلاق تا رفتار اجتماعی، شامل همه‌ی این‌ها است؛ (بیانات رهبری، در دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت، ۱۳۹۵/۰۶/۰۳)
	۷	پیشرفت باید حقیقی باشد، عمیق باشد و متکی به پایه‌ها و استوانه‌های محکم داخلی باشد. (بیانات رهبری، در دیدار رئیس و اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۳۹۴/۱۱/۲۰)
	۸	عامل مهم مدیریت جهادی عبارت است از خودباوری و اعتمادبه‌نفس و اعتماد به کمک الهی. (بیانات رهبری، در دیدار کارگران در گروه صنعتی مینا، ۱۳۹۳/۰۲/۱۰)

جدول مذکور نمونه‌ای از فرایند تحلیل مضامین سخنان مقام معظم رهبری را در این پژوهش، نشان می‌دهد.^۱

پس از تحلیل مضامین بیانات در مورد کارآفرینی گروه‌های جهادی، از مجموع بیانات رهبری در موقعیت‌های گوناگون، می‌توان گویه‌های دیگری را نیز استخراج کرد که در کارآفرینی گروه‌های جهادی، به کار گرفته شود که نیازمند پژوهش‌های دیگری است و در این مختصر نمی‌گنجد.

۱. جذب سرمایه در فعالیت‌های فرهنگی

سرمایه؛ کلیه سرمایه‌گذاری‌های نسبتاً دائمی که مالکان از دارایی‌های خود یا قرضه درازمدت انجام داده‌اند، به نام سرمایه، یاد می‌شود. (فرهنگ، ۱۳۶۹: ۸۹) سرمایه شامل تمامی اموال و نیروی انسانی و معنوی خواهد شد. این معنی از سرمایه در روایات اسلامی وجود

۱. به علت حجم محدود مقاله از ذکر جدول راهبردها و مضامین پایه اجتناب شده است.

داشته و بر سرمایه‌های معنوی انسانی تأکید ویژه‌ای شده است: «وَ كَفَىٰ بِالتَّقَىٰ غِنًى وَ...» (ابن شعبه حرانی، ۱۳۹۲: ۳۵) بهترین سرمایه و ثروت تقوا، بهترین عمل عبادت، بهترین پناهگاه قیامت و بهترین پاداش دهنده خداوند متعال است. امام علی علیه السلام می‌فرماید: «لَمْ يَكْتَسِبْ مَالًا مَنْ لَمْ يُصْلِحْهُ» (لیثی واسطی، ۱۳۷۶: ۴۱۴)؛ آن‌کس که از سرمایه‌اش درست استفاده نکند در حقیقت، مالی به دست نیاورده است؛ بنابراین کسب سرمایه‌های فرهنگی در بین گروه‌های جهادی، از مهمترین سبک زندگی در کسب‌وکار جدید است که سبب رونق در کارهای دیگر خواهد شد. در ذیل به سرمایه‌های فرهنگی گروه‌های جهادی با توجه به تحلیل مضامین در اندیشه مقام معظم رهبری، می‌پردازیم.

۱.۱. مسئولیت‌پذیری

یکی از راه‌کارهایی که باعث می‌شود، سرمایه‌های مناسبی برای گروه‌های جهادی در فعالیت‌های فرهنگی جذب شود، ایجاد مسئولیت‌پذیری در گروه‌های جهادی است. در واقع مسئولیت به معنای ضمانت و تعهد این گروه‌ها است. مسئولیت‌پذیری، یعنی به گردن گرفتن کاری، به عهده گرفتن پیامدهای انجام کار (دهخدا، ۱۸۴۶۵) و این خود نوعی قانون‌گذاری اخلاقی است که باید رعایت شود. این رعایت‌های اخلاقی باعث می‌شود که مردم، به سمت گروه‌های جهادی روی بیاورند و سرمایه انسانی آنان افزایش یابد.

﴿وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ﴾ (اسراء: ۱۵) و هیچ‌کس بار دیگری را به دوش نگیرد؛ یعنی هرکسی مسئولیت کارهای خودش اعم از افکار و رفتار و اعمال را به دوش دیگران نیندازد و خودش باید به گردن بگیرد.

مقام رهبری بیان داشتند: «مسئولیت، یعنی هر انسانی در هر مرتبه‌ای که هست، در درجه‌ی اول از خود سؤال کند، ببیند رفتار و گفتار و تصمیم‌گیری او تحت تأثیر چه بود؛ عاقلانه و بر اساس پرهیزگاری بود، یا خودخواهانه و برای شهوات و اغراض شخصی بود. اگر انسان توانست وجدان خود را آرام کند و به ندای اندرون خود پاسخ گوید، خواهد توانست به دیگران هم پاسخگو باشد.» (بیانات مقام معظم رهبری ۸۳/۱/۲۳) همین‌که انسان

بتواند پاسخگو باشد یعنی توانسته است که رابطه خود را باخدای خود حفظ کند و این خداوند است که مردم را به سمت همنوایی با گروه رهنمون می‌سازد امام علی علیه السلام می‌فرماید: «مَنْ أَصْلَحَ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ، أَصْلَحَ اللَّهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّاسِ» (شریف رضی، ۱۴۱۴ ق: ۴۱۴) هر کس آنچه را میان او و خداست اصلاح نماید، خداوند آنچه را بین او و مردم است اصلاح کند در اینجا نیروی خداوند مردم را به سمت گروه هدایت خواهد کرد و تمام این‌ها می‌تواند به دلیل مسئولیت‌پذیری باشد.

۲.۱. خدمت‌گذاری

یکی دیگر از راه‌کارهایی که می‌تواند باعث جذب، سرمایه‌های مناسبی برای گروه‌های جهادی در فعالیت‌های فرهنگی شود، خدمت‌گذاری به مردم است و این‌که گروه‌های جهادی، به تمام معنی خود را خادم مردم بدانند. خدمت‌گذاری، مفهوم وسیع و گسترده‌ای دارد. این واژه، تمام فعالیت‌های مثبت و مفید انسان‌ها را در زمینه‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و معنوی شامل می‌شود. البته خدمت‌گذاری غیر از انجام کار موظفی است. برای وضوح معنای خدمت‌گذاری، لازم است، مرز این دو مشخص شود. کسی که مسئولیتی بر دوش دارد، چه در بعد معنوی و چه در بعد مادی و در ازای انجام کار موظفی، دستمزد دریافت می‌کند و نیت او فقط کسب درآمد است، خدمت‌گذار نیست گرچه نتیجه تلاش او در راستای خدمت به خلق قرار می‌گیرد. بلکه خدمت‌گذار، واژه‌ای است که با چگونگی عمل و نیت فرد در ارتباط باخدای سبحان معنی پیدا می‌کند.

امام خمینی (ره) در مورد خدمت‌گذاری به مسئولین اظهار داشتند «اگر چنین برنامه‌ای تحقق پیدا کند (حکومت‌ها به مردم خدمت کنند) محیط رعب از بین می‌رود و محیط دوستی پیش می‌آید و مبدل به محیط برادری می‌شود، یک چنین محیطی که محیط برادری باشد، ملت پشتیبان دولت است و اگر ملت پشتیبان یک دولتی شد، دولت سقوط نمی‌کند» (امام خمینی، ۱۳۶۸، ج ۸: ۸۶) «این را هم همه بدانند... که ما جز باکار جهادی و کار انقلابی نخواهیم توانست این کشور را به سامان برسانیم. در همه‌ی بخش‌ها، کمر بسته بودن مثل یک جهادگر لازم است؛ ... اگر بود، کارها راه می‌افتد؛ بن‌بست‌ها باز می‌شود، شکافته

می‌شود؛ [یعنی] کار فراوان، پُرحجم و باکیفیت و مجاهدانه و انقلابی... بعضی خیال می‌کنند. وقتی می‌گوییم انقلابی، یعنی بی‌نظم؛ نخیر، اتفاقاً یکی از خطوط اصلی انقلابی‌گری، نظم است؛ منتها انقلابی، یعنی اینکه خودمان را سرگرم کارهای حاشیه‌ای و تشریفاتی و زرق‌وبرقی و مانند این‌ها نکنیم؛ کار انقلابی یعنی برای یک مجوّز [راه‌ها را کوتاه کنند]... نباید انسان از مثلاً ۲۰ یا ۲۵ جا مجوّز بگیرد؛ این‌ها کار غیر انقلابی است. کار انقلابی یعنی آن کسانی که ضوابط را تعیین می‌کنند، بیایند راه‌ها را کوتاه کنند؛ راه‌های میان‌بر بگذارند جلوی پای مردم، جلوی پای کارآفرین، جلوی پای کسی که می‌خواهد خدمت کند؛ کارهای لازم این‌ها است، [مسئولین] دامن همت به کمر بزنند و واقعاً کار کنند.» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار کارگران ۱۰/۰۲/۱۳۹۶)

بنابراین، با انجام کار برای خدا و خدمت به مردم، در راستای نظام اخلاقی اسلام، جذب سرمایه بیشتر خواهد شد زیرا خدای سبحان می‌فرماید: ﴿وَوَيْزُوقَهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ﴾ (طلاق: ۲ و ۳) و هر کس از خدا پروا کند [خدا] برای او راه بیرون‌شدنی قرار می‌دهد... و از جایی که حسابش را نمی‌کند به او روزی می‌رساند.

۳.۱. کار جمعی مبتنی بر طرح مسئله

یکی دیگر از راه‌کارهایی که می‌تواند باعث جذب، سرمایه‌های مناسبی برای گروه‌های جهادی در فعالیت‌های فرهنگی شود، کار جمعی مدیران و رهبران گروه‌ها و افراد زیرمجموعه است که مبتنی بر حل مسائل، فعالیت‌ها و اقدامات باشد. گروه‌های جهادی، در مواجهه با مسائل و مشکلات اقشار آسیب‌دیده، به پدیده‌های جدیدی برمی‌خورند که نیازمند توجه همه‌جانبه و همکاری متولیان امور است. لازم است که همه افراد در مقابل این موضوع بسیج شده تا مشکلات را برطرف کنند.

باید توجه داشت که سرمایه‌گذاری انواع مختلفی دارد. یکی از آن‌ها سرمایه‌های انسانی است. وظیفه رهبر گروه در قبال این‌گونه سرمایه‌ها، به‌مراتب سخت‌تر از دیگران است. رهبران برای کارکنان فرصت استقلال بیشتر، قدرت، موقعیت، حقوق و... را در سازمان

فراهم می‌کنند، به گونه‌ای که رهبران سازمان‌های داوطلبانه باید موجبات حمایت از زیردستانشان را فراهم نمایند (احمدپور، ۱۳۸۵: ۲۸۴). به همین دلیل برای این‌که جذب سرمایه بهتری را انجام دهند یک رهبر گروه و هر یک از افراد گروه باید به‌نوبه خود در مسائل پیش‌آمده بهترین تصمیمات را اخذ کنند تا بتوانند به اهداف عالی خود دست رسی پیدا کنند... رفع مشکلات گروه‌های جهادی و تشویق و هدایت این سرمایه‌های انسانی از اهمیت بالایی برخوردار است. تشویق این گروه‌ها به‌عنوان کارآفرینان، می‌تواند بسیاری از مشکلات آسیب دیدگان حوادث را برطرف نماید و زمینه‌های زیرساختی اشتغال را فراهم سازد.

مقام معظم رهبری در دیدار کارگران و کارآفرینان بیان داشتند: یکی از این وظائف [مدیران] همین است که مشکلات جامعه‌ی کارگری کشور را جستجو کنند و آن‌ها را برطرف کنند. [اقدام کنند] یکی از این مشکلات یقیناً وجود بیکاری و عدم اشتغال است. رونق دادن به اشتغال و تشویق کارآفرینان و ایجاد بنگاه‌های کاری هم یکی از این کارهای لازم است. (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار کارگران و کارآفرینان، ۱۳۸۷/۰۲/۰۴)

۴.۱. مشارکت حداکثری

یکی دیگر از راه کارهایی که باعث جذب سرمایه گروه‌های جهادی است، مشارکت حداکثری است. به این معنی که وارد کردن مردم در انجام کار، طراحی ظرفیت‌ها، راه‌حل‌ها است. مشارکت افراد در فعالیت‌ها، انگیزه و زمینه‌های لازم برای جذب سرمایه را فراهم می‌سازند. مشارکت به معنی تعلق فرد به گروه و سهمی که در آن دارد؛ و همچنین به معنی شرکت فعالانه در گروه در جهت به ثمر رسانیدن یک فعالیت اجتماعی است. (فیض‌مندیان، ۱۳۳۱: ۱۰۰) طبقه‌بندی‌های مختلفی از مشارکت ارائه شده است که از آن میان، مشارکت اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی رایج‌ترین آن‌هاست. مشارکت اقتصادی با فرایند تولید و نظام‌های تولیدی رابطه تنگاتنگ دارد. در مشارکت فرهنگی، مردم در تولید فرهنگ و ارتقای آن در بین گروه‌ها دخالت می‌کنند. تقویت هنر مردمی، تسهیل و تعامل فرهنگی در جوامع چند فرهنگی و افزایش وفاق اجتماعی در جوامع چند قومی، از

عرصه‌های مهم مشارکت فرهنگی است. مشارکت اجتماعی از انواع دیگر مشارکت محسوب می‌شود. گرچه تمامی اشکال مشارکت دارای نوعی رابطه اجتماعی‌اند و از این رو بحثی جامعه‌شناختی به شمار می‌آیند، اما عرصه‌هایی در زندگی جمعی وجود دارد که آن‌ها را از خرده نظام اقتصادی، فرهنگی و سیاسی جدا می‌کند. چنین عرصه‌هایی به عمل متقابل گروه‌های اجتماعی با محیط پیرامونشان مربوط است. مشارکت‌های محلی، روستایی، شهری، انواع انجمن‌ها، گروه‌ها، تشکل‌های مردمی، از جمله عرصه‌های مشارکت اجتماعی هستند. مشارکت اجتماعی فرایندی است که از طریق آن اجتماع، جماعت یا گروه باهم می‌پیوندند تا عملکردهای مورد انتظار یا مورد نیاز را به اجرا درآورند. (دری نوگورانی، ۱۳۹۸: ۳۵)

از نظر اسلامی، بالاترین منبعی که دستور می‌دهد با مردم مشارکت و مشورت داشته باشید، قرآن کریم است که خطاب به پیامبر این‌گونه می‌فرماید: ﴿فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ﴾ (آل عمران: ۱۵۹) بنابراین از آنان گذشت کن و برای آنان آمرزش بخواه و در کارها با آنان مشورت کن و چون تصمیم گرفتی بر خدا توکل کن. از آیه مذکور چنین برداشت می‌شود که رهبر گروه با مردم مشورت کند و نظر آنان را بداند و در واقع آن‌ها را مشارکت بدهد ولی این، بدان معنی نیست که خودش، تصمیم‌گیرنده آخر نباشد بلکه مردم را مشارکت بدهد و تصمیم نهایی را بیان کند. این عمل باعث می‌شود که مردم به‌سوی گروه جذب شوند.

یکی دیگر از فعالیت‌هایی که به‌عنوان مشارکت می‌توان انجام داد اینکه، فرصت‌های سرمایه‌گذاری را به دیگران معرفی کنیم و منحصر به افراد خاصی که صاحب اطلاعات‌اند نباشد. مقام معظم رهبری بیان داشتندیک نکته‌ی اصلی دیگر همین است که ما معرفی فرصت‌های سرمایه‌گذاری کشور به بخش خصوصی را بایستی جدی بگیریم؛ یعنی بایستی فعالان بخش خصوصی بدانند فرصت‌های سرمایه‌گذاری کجاها است، کدام‌ها است؛ همه مطلع باشند، استفاده‌های ویژه‌خوارانه نشود. محصور بودن اطلاعات، محدود بودن

اطلاعات به بعضی از افراد، موجب رانت و ویژه خواری‌های عمیقی می‌شود؛ که گاهی ثروت‌های بادآورده‌ی یک‌شبه را برای افرادی که سوءاستفاده کردند، فراهم می‌کند؛ به خاطر اینکه اطلاع دارند که بناست فلان کالا بیاید، فلان کالا تولید بشود، فلان کالا جلویش گرفته بشود،... یا فلان قانون تصویب بشود. این‌هایی که مطلع‌اند، ممکن است سوءاستفاده کنند. اطلاعات باید عمومی بشود. باید شفاف‌سازی اطلاعات صورت بگیرد. (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار فعالان بخش‌های اقتصادی کشور، ۱۳۹۰/۰۵/۲۶)

راهکارهای نوآورانه کارآفرینی در فعالیتهای فرهنگی

نوآوری جنبه‌ای خاص از تغییر است، به این معنی که یک عقیده یا نظریه تازه برای ارائه یک محصول جدید در باره فرآیند یا خدمت به کار برده می‌شود. تفاوت نوآوری با خلاقیت در این است که خلاقیت اشاره به آوردن چیزی جدید به مرحله وجود دارد، درحالی‌که نوآوری دلالت بر آوردن یک فکر و اندیشه نو است و خلاقیت عملی‌سازی آن فکر و اندیشه است. (کاوسی پور، ۱۳۸۸: ۵۸)

در قرآن مجید از جمله صفات خداوند متعال «خلاق» شمرده شده است. ﴿إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ﴾ (حجرات: ۸۶) خداوند عالم اولین خلاق و نوآور جهان خلقت است. انسان نیز خلیفه‌الله است و او باید در مسیر هدایت الهی گام بردارد و شم‌هایی از این صفات را در خود پرورش دهد.

در آیه ۲۱ سوره ذاریات ﴿وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ﴾ بیان شده است، بدون شک انسان اعجوبه عالم هستی است و لذا او می‌تواند خلاق و نوآور باشد و هرروز در مسیر پیشرفت قرار گیرد.

نوآوری، در سه عرصه: فناوری، اداری و نوآوری جانبی بیشتر اتفاق می‌افتد. «نوآوری در فناوری، آن‌هایی هستند که با ایجاد تغییرات فناورانه سازمان را به چالش دعوت می‌کند و هدف آنان این است که سازمان را یک گام به جلو برانند تا به پیشرفت فناوری برسند. نوآوری‌های اداری آن‌هایی هستند که ساختار یک سازمان یا فرآیندهای اداری آن را تغییر

می‌دهند. نوآوری‌های جانبی برنامه‌هایی هستند که بین یک سازمان و گروه‌های خارج از محدوده ایجاد می‌شود. نمونه‌هایی از نوآوری‌های جانبی شامل فعالیت‌های خدمات اجتماعی، کتابخانه‌ای، توسعه شغلی و برنامه‌های آموزشی مستمر می‌باشد. (سبحانی‌پور ۱۳۹۰: ۵۰)

در این پژوهش نوآوری به مضمون‌هایی اشاره دارد که از طریق آن‌ها گروه‌های جهادی می‌توانند ساختارهای جذب سرمایه را تغییر دهند و به سمت عرصه‌های فرهنگی سوق دهند و برنامه‌های جانبی و راهکارهایی جدیدی را کشف کنند تا بتوانند به‌وسیله آن، کارآفرینی نمایند؛ بنابراین در مضمون نوآوری از سازمان دهنده‌های زیر در بیانات مقام معظم رهبری، استفاده می‌شود.

۲.۱. حضور در عرصه‌های عملیاتی

یکی از راهکارهایی که می‌تواند به‌عنوان مضمون نوآوری حساب شود، این است که فرد به‌عنوان یک نیروی جهادی در عرصه‌های عملیاتی، حضور مستقیم یابد و به‌عنوان یک نیروی جهادی، کار و فعالیت نماید. شاید در ظاهر، کار خاصی را نتواند انجام دهد، ولی حضور فرد نیز می‌تواند، مشکلات مردم را کاهش دهد. مقام معظم رهبری بیان داشتند «این کار اردوهای هجرت و حرکت عظیم بسیج سازندگی یکی از برکاتش خدمت‌رسانی است... خود حضور یک جوان مؤمن و متدین و متشرع در یک مجموعه‌ی روستایی، در بین جوانان، در بین مردم، مظهر مجسم آیه‌ی قرآن است؛ آن‌ها را به دین، به انقلاب، به معنویت، سوق می‌دهد. «كُونُوا دُعَاةَ النَّاسِ بِغَيْرِ اَلْسِنَتِكُمْ» (الکافی، ج ۲: ۷۸)؛ شما با عمل خودتان مردم را به ایمان، به اسلام، به دین دعوت کنید. این خدمت‌رسانی است؛ ... از این مهم‌تر، خدمتی است که شما به خودتان می‌کنید؛ استعدادهای درونی خودتان را فعال می‌کنید؛ به بالقوه‌هایی که در وجود شما هست، فعلیت می‌بخشید... جوانی که این لذت را در وجود خودش کشف کرد، از خدمت خسته نمی‌شود» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جهادگران بسیج سازندگی، ۱۳۸۹/۶/۳۱)

۲.۲. توجه به کارآفرینی موردنیاز

یکی دیگر از راهکارهای که می‌توان به‌عنوان مضمون نوآوری شمرده شود، کار آفرینی مبتنی بر نیاز است؛ یعنی گروه‌های جهادی به فعالیت‌هایی بپردازند که با توجه به نیاز مردم است. علاوه بر این، نیاز مردم به درآمد برای انجام امورات زندگی مبتنی بر اشتغال نوآورانه است. با توجه به رشد علمی و صنعتی کشور، آموزش‌های جدید برای ایجاد مهارت‌های شغلی در اقشار کم‌درآمد، باکارهای جهادی اتفاق می‌افتد. در اثر ناآگاهی ممکن است آنان تولیدات خود را با کمترین قیمت بفروشند و با این درآمد اندک که از فروش محصول به دست می‌آید، کمکی برای رفع نیازمندی‌های آنان نمی‌کند و در مواقعی متضرر می‌شوند. گروه‌های جهادی با استفاده از تخصص‌های خود در امر کشاورزی و تولیدات، قادر خواهند بود که آنان را به سمت کارآفرینی هدایت کنند و زمینه‌های فروش خام محصول را گرفته و با تبدیل آنان به سمت تولیدات متنوع، به رفع احتیاجات نیازمندان بپردازند. در این باره مقام معظم رهبری بیان داشته‌اند «تنوع در محصول داشته باشیم البته راه‌هایی وجود دارد، یکی این است که از بنگاه‌های تولیدی متوسط و کوچک حمایت بشود؛ یکی از کارها این است که فعالیت‌های بنگاه‌های دانش‌بنیان تقویت بشود. اینکه ما روی علم و فناوری تکیه می‌کنیم، فقط به خاطر این نیست که می‌خواهیم نصاب علمی خودمان را بالا ببریم؛ پیشرفت علم و فناوری به پیشرفت اقتصاد کمک می‌کند؛ بنگاه‌هایی که دانش‌بنیان هستند می‌توانند به اقتصاد ملی کمک کنند. یکی از کارهای لازم، نهضت کاهش خام‌فروشی است. ... باید کاری کنیم که خام‌فروشی به تدریج کاهش پیدا کند تا اینکه به کلی از بین برود... بانک‌ها می‌توانند نقش ایفا کنند؛ هم نقش کمک‌کننده و هم نقش تخریب‌کننده... بعضی از بانک‌ها در سرتاسر کشور با شیوه‌های خاص برخی از بنگاه‌های اقتصادی کوچک و متوسط را به تعطیلی کشاندند... یکی از کارهای اساسی، تسهیل سرمایه‌گذاری است؛ یکی از کارهای اساسی کاهش واردات کالاهای مصرفی است؛ یکی از کارهای اساسی مبارزه‌ی با قاچاق است. کارهای گوناگونی را مسئولین دولتی می‌توانند انجام بدهند... مردم هم می‌توانند نقش ایفا کنند. آن کسانی که قادر بر سرمایه‌گذاری هستند، سرمایه‌گذاری‌شان

را متوجه تولید کنند و در تولید سرمایه‌گذاری کنند. کسانی که مصرف‌کننده هستند... محصولات داخلی را مصرف کنند... کارگر ایرانی را حمایت کنند، کارگاه تولیدی داخلی را با مصرف کردن [محصول] آن رونق بدهند». (بیانات مقام معظم رهبری در حرم مطهر رضوی در اولین روز سال ۱۳۹۴)

۲.۳. پیشرفت فعالیت‌های فرهنگی

از جمله راهکارهای که می‌توان به‌عنوان مضمون نوآوری شمرده شود، بازسازی و پیشرفت فعالیت‌های فرهنگی است. به فعالیت‌های فرهنگی توجه و دقت کامل داشته باشیم، به ساختارها، فناوری و سیاست‌های فرهنگی نیز بپردازیم تا بتوانیم به‌سوی پیشرفت اسلامی و رفع مشکلات نائل شویم. رهبر معظم انقلاب در این باره، بیان داشته‌اند: «ارتقاء کمی و کیفی مصرف و تولید محصولات و کالاهای فرهنگی جز با سیاست‌گذاری‌های درست و اقدام پیگیر و مستمر و به‌صحنه آوردن همه‌ی ظرفیت‌های ملی این عرصه، ممکن نخواهد شد. بازمهندسی ساختار فعالیت‌ها و مدیریت‌های فرهنگی با چنین رویکردی لازمی موفقیت در این آوردگاه تاریخی فرهنگی است. شورای عالی [انقلاب فرهنگی] باید بتواند همه ظرفیت‌های نرم‌افزاری و سخت‌افزاری و منابع انسانی حوزه فرهنگ را متناسب با شرایط پیش‌گفته، بازآرایی و هم‌افزا کند». (حکم مقام معظم رهبری در آغاز دوره‌ی جدید شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۳/۰۷/۲۶)

۴. رقابت در فعالیت‌های فرهنگی

از دیگر راه‌کارهایی که از مضامین برگرفته از بیانات مقام معظم رهبری در فعالیت‌های فرهنگی گروه‌های جهادی، به دست می‌آید رقابت است. مضمون رقابتی، مؤلفه‌هایی است که به‌وسیله آن‌ها گروه‌های جهادی می‌توانند با اعتمادبه‌نفس بیشتری، به افزایش عملکرد خود بپردازند. اگر گروه‌های جهادی احساس نمایند که برای انجام کار فرهنگی رقابتی در کار است، این مسابقه سبب می‌شود که عملکرد آنان چندین برابر افزایش یابد. قرآن کریم نیز دستور داده است در کارهای ایثارگرانه رقابت نمایید. ﴿فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ أَيْنَ مَا تَكُونُوا﴾ (بقره: ۱۴۸) در نیکی‌ها و اعمال خیر، بر یکدیگر سبقت جوید! هر جا باشید، در این پژوهش

مضمون فراگیر رقابتی به مضمون‌هایی اشاره دارد که از طریق آن‌ها گروه‌های جهادی می‌توانند راهکارهایی را بیابند که بتوانند، کارآفرین باشند. در مضمون فراگیر رقابتی از مضمون‌های سازمان دهنده زیر استفاده شده است.

۱.۵. فرصت محیطی

یکی از مضمون‌های سازمان دهنده رقابتی، استفاده از فرصت‌های محیطی است. رهبر گروه، می‌تواند از فرصت‌های محیط پیرامون خود بیشترین استفاده را ببرد و توجه افراد را به این مطلب سوق دهد که از همه فرصت‌های پیش‌آمده بهترین استفاده را نمایند. توجه به این نکته، می‌تواند گروه را سربلند کند و در همه جوانب موفق نماید. فرصت‌های محیطی در صورتی ایجاد می‌شود که نگاه مردم به فرهنگ تغییر پیدا کند. خرده‌فرهنگ‌های بومی اصلاح شود. مناسب‌ترین فرهنگ ایرانی که با هویت اسلامی ملت عجین شده، نهادینه شود. در این صورت بسیاری از فرصت‌های جدید کار، به وجود خواهد آمد و رقابت در آن چندین برابر خواهد شد. مقام معظم رهبری در این باره بیان داشته‌اند: «این کشور نیازمند یک تصحیح فرهنگی است و علاج مشکلات آن نیز تنها با اصلاح فرهنگی امکان‌پذیر است، بنابراین باید مسائل فرهنگی با یک دید وسیع و عمیق مورد توجه قرار گیرد و از تعهد اسلامی، روحیه انقلابی و آمادگی ملت ایران به عنوان یک فرصت ارزنده در جهت انجام اصلاحات فرهنگی و اخلاقی استفاده شود». (بیانات رهبر انقلاب در دیدار اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی ۱۳۷۵/۰۹/۲۰)

راهکارهای کلیدی برای افزایش رقابتی‌بودن سازمان‌ها

۲-۳. کیفیت افزایی

یکی از مضمون‌های سازمان دهنده رقابتی، وجود کیفیت در خدمات است. هر چه کیفیت بالاتر برود نتیجه آن استقبال بیشتر خواهد بود. در صورتی افزایش کیفیت با ایجاد رقابت، امکان‌پذیر است که فعالیت‌ها به سمت تولیدات حرکت نمایند. مقام معظم رهبری در این باره بیان داشته‌اند: «یک نکته‌ی اساسی‌ای که در باب کار وجود دارد و کارآفرینان باید به او توجه کنند، مسئله‌ی مرغوبیت تولید داخلی است؛ کیفیت تولید داخلی است؛ البته

بخشی از این، ارتباط پیدا می‌کند به همان قضایای مالی، مقررات و غیرذلک و پشتیبانی‌های دولت؛ اما بخشی هم ارتباط پیدا می‌کند به عزم و اراده‌ی مسئولین، کارآفرین و کننده‌ی کار. در روایتی از آن حضرت علیه السلام آمده است که فرمود: «رَحِمَ اللَّهُ امْرَأً عَمِلَ عَمَلًا فَأَتَقَنَهُ» (حسکانی، ۱۴۱۱، ج ۱: ۵)؛ رحمت خدا بر آن انسانی که کاری را انجام بدهد و آن را متقن انجام بدهد، این آینده‌نگری است» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با کارگران ۱۳۸۹/۰۶/۱۶)

۳-۳. تمرکز بر زیرساخت‌های کارآفرینی

یکی دیگر از مضمون‌های سازمان دهنده رقابتی، تمرکز بر زیرساخت‌های کارآفرینی است. اگر کارآفرین به این امر توجه داشته باشد، بهتر می‌تواند، در جرگه رقابت قدم بزند. یکی از زیرساخت‌های مهم کارآفرینی، مقوله فرهنگی آن کار است. به این صورت که لازم است کارآفرین، در ضمن فعالیت‌های خود به فعالیت‌های فرهنگی هم توجه لازم داشته باشد و بدانند که هر کار مهمی با زیرساخت فرهنگی آن تکمیل می‌شود. مقام معظم رهبری در این باره می‌گویند: «کار سیاسی، باید پشتوانه‌ی جهاد نظامی داشته باشد و هر دوی این‌ها، بدون کار فرهنگی بی‌ثمر خواهد بود. کار فرهنگی، مردم را با شما ننگه خواهد داشت.» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار اعضای حزب وحدت اسلامی افغانستان، ۱۳۶۹/۰۱/۲۲)

نتیجه‌گیری

در این پژوهش به تحلیل مضامین بیانات مقام معظم رهبری پرداخته شد و راه‌کارهای کارآفرینی در گروه‌های جهادی استخراج گردید. آنچه بیشتر در این پژوهش به آن اشاره گردید، توجه به روش تحلیل مضمون است. مضامین ذکرشده در این پژوهش، بیان‌گر جذب سرمایه، کارهای نوآورانه و کارهای رقابتی در فعالیت‌های فرهنگی است.

گویه‌سازی‌های کیفی انجام‌شده در راستای تحلیل مضمون، به مواردی مانند مسئولیت‌پذیری، خدمت‌گذاری، مدیریت افکار عمومی، مشارکت در کار جهادی، رفع نیازهای حیاتی، کیفیت‌بخشی به کار و طراحی زیرساخت‌های کسب‌وکار، توسط گروه‌های جهادی، اشاره گردید که از نصوص بیانات رهبری، می‌توان استخراج نمود.

جذب سرمایه در مضامین بیانات مختلف مقام معظم رهبری عبارت است از اینکه

جذب سرمایه فقط سرمایه‌های مادی نیستند و سرمایه‌های معنوی را نیز شامل می‌شود و این نشان از اهمیت کاره‌ای جهادی فرهنگی است. برای این که بهتر بتوانیم سرمایه‌ها را جذب کنیم باید مسئولیت‌پذیر، خدمت‌گذار و اهل مشارکت حداکثری باشیم. در نوآوری کارآفرینی باید چند نکته را مدنظر قرارداد. حضور در عرصه‌های عملیاتی، کارآفرینی مبتنی بر رفع نیازها و پیشرفت فعالیت‌های فرهنگی از این موارد به شمار می‌آید. در نهایت می‌توان به یک‌راه کار اساسی اشاره کرد، کسانی که می‌خواهند، در فعالیت‌های فرهنگی رقابت داشته باشند، باید از فرصت‌های محیطی، کیفیت و تمرکز بر زیرساخت‌های کارآفرینی غافل نباشند.

راهکارهای نوآوری فرهنگی در دهه‌های پانزدهم و شانزدهم قرن میلادی است

منابع

قرآن کریم.

نهج البلاغه.

۱. احمدپور داریانی محمود و کریمی، آصف، (۱۳۹۵)، کارآفرینی سازمانی از نظریه تا عمل، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
۲. احمدپور داریانی، محمود و مقیمی، سیدمحمد، (۱۳۸۵)، مبانی کارآفرینی، تهران، نشر فراندیش.
۳. اکبری، کرامت‌الله، (۱۳۸۶)، توسعه کارآفرینی، تهران، سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی.
۴. امام خمینی، روح‌الله، (۱۳۶۸)، صحیفه امام ج ۸، تهران، نشر امام.

۵. بابایی اربوسرا، ایرج و رستم‌نژاد، بهزاد و نیک‌خواه بهرامی، محمود، (۱۳۸۸)، کارآفرینی، تهران، نشر کتاب آواراه نوین.
۶. بیکی، محمدرضا، نوروزی، رضا و محمد، (۱۳۹۵)، «شناسایی ویژگی‌های شخصیتی کارآفرینان جهادی بررسی موردی یک تجربه بومی واقعی»، فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج، سال نوزدهم، شماره ۷۱، تهران.
۷. جعفری عابدی، حسن و دیگران، (۱۳۹۰)، «تحلیل مضمون و شبکه مضامین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی»، اندیشه مدیریت راهبردی، سال پنجم، شماره ۲، پائیز و زمستان.
۸. جعفری مقدم، سعید، (۱۳۹۴)، رویکردی مستند به کارآفرینی در سازمان‌های خدمات عمومی با نگاهی به تجارب یک مدیر اجرایی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
۹. حرانی، حسن بن علی ابن شعبه، (۱۳۹۲)، تحف العقول عن آل الرسول صلی الله علیه و آله، مترجم، صادق حسن‌زاده، چاپ پانزدهم، ج ۱، قم، نشر جامعه مدرسین.
۱۰. حسکانی، عبیدالله بن عبدالله، (۱۴۱۱ ق)، شواهد التنزیل لقواعد التفضیل، ج ۲، التابعة لوزارة الثقافة والإرشاد الإسلامي، چاپ اول، تهران، مجمع إحياء الثقافة الإسلامية.
۱۱. خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۸۰)، بیانات مقام معظم رهبری، دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای، وبسایت: <https://farsi.khamenei.ir/speech>
۱۲. دانش فرد، کرم اله و جلیلی، سودابه، (۱۳۸۹)، «کارآفرینی و خط‌مشی‌های کارآفرینی»، فصلنامه خط و مشی‌گذاری عمومی در مدیریت، دانشگاه آزاد پاییز، دوره ۱، شماره ۲، ص ۱۸۶-۲۲۲.
۱۳. دژی نوگورانی، حسین، عباس‌زاده، حسن و نقی‌زاده، یحیی، (۱۳۹۸)، «طراحی راهبردهای دفاع اقتصادی (برگرفته از رهنمودها و اسناد ابلاغی مقام معظم رهبری)»، فصلنامه علمی مطالعات دفاعی استراتژیک، سال هفدهم شماره ۷۶، ص ۱۱۷-۱۳۸.
۱۴. دهخدا، علی‌اکبر، (بی‌تا)، لغت‌نامه دهخدا، ج ۱۲، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
۱۵. سبحانی‌پور، سید محمدرضا و سبحانی‌نژاد، سیدمجتبی، (۱۳۹۰)، کارآفرینی، چاپ اول تابستان، تهران، انتشارات دانشگاه آزاد.
۱۶. شانمی، علی، شاهین، آرش و یزدان‌شناس، مهدی، (۱۳۸۷)، «نقش نظام مدیریت منابع انسانی در کارآفرینی سازمانی»، دوره ۱، شماره ۱، فصلنامه پژوهش‌های مدیریت منابع انسانی، دانشگاه جامع امام حسین علیه السلام، سال اول شماره ۱، صص ۱۷۷-۲۲۰.
۱۷. شریف رضی، محمد بن حسین، (۱۴۱۴ ق)، نهج البلاغة (للصبحي صالح)، ج ۱، قم، نشر هجرت.

۱۸. فرهنگ، منوچهر، (۱۳۶۹)، فرهنگ علوم اقتصادی انگلیسی - فارسی، تهران، انتشارات نشر نو.
۱۹. فرهنگی، علی اکبر و صفرزاده، حسین، (۱۳۸۶)، کارآفرینی (مفاهیم، نظریه‌ها، مدل‌ها و کاربردها)، تهران، نشر موسسه کار و تأمین اجتماعی.
۲۰. فیض‌مندیان، پریسا، (۱۳۳۱)، «فرهنگ و توسعه مشارکت‌های مردمی»، دوره ۱، شماره ۳، زمستان.
۲۱. کاوسی پور، اسماعیل و شاه‌حسینی، علی، (۱۳۸۸)، نوآوری و کارآفرینی، تهران، انتشارات آبیژ.
۲۲. کلینی، محمد بن یعقوب، (۱۳۶۵)، الکافی، ج ۲، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
۲۳. لیثی واسطی، علی بن محمد، (۱۳۷۶)، عیون الحکم و المواعظ (للیثی)، ج ۱، چاپ اول، قم، دارالحديث.
۲۴. مقیمی، سیدمحمد، (۱۳۸۷)، کارآفرینی در سازمان‌های دولتی، تهران، نشر فراندیش.
۲۵. نصیری فرقانی، بابک، (۱۳۹۵)، نقش کارآفرینی خلاق و تأثیر آن در توسعه اقتصاد مقاومتی، نشر اولین همایش ملی اقتصاد خلاق.
۲۶. هزارجریبی، جعفر، (۱۳۸۴)، کارآفرینی، چاپ اول، انتشارات پژوهشکده امور اقتصادی.
۲۷. هزارجریبی، جعفر، (۱۳۸۸)، «کارآفرینی و اخلاق اسلامی»، فصلنامه علوم اجتماعی، شماره ۴۷، ص ۱-۳۵.

۱. Osman EROĞLU Murat PIÇAK (۲۰۱۱). *Entrepreneurship, National Culture and Turkey*. International Journal of Business and Social Science. Vol. ۲ No. ۱۶; September
۲. Anh T.P. Tran and Harald Von Korflesch (۲۰۱۶) *A conceptual model of social entrepreneurial intention based on the social cognitive career theory*. Asia Pacific Journal of Innovation and Entrepreneurship Vol. ۱۰ No. ۱, ۱۷-۳۸.
۳. Stirling, Qualitative, Research,
۴. <https://farsi.khamenei.ir/speech>

پژوهش‌نامه تبلیغ و ارتباطات دینی، سال اول، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۳